

เจติยวาท : พุทธนิกายในปัตตานีโบราณ

วันวิสาข ธรรมานนท์¹

สตูปกะจำลอง พบที่เมืองโบราณยะรัง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี

บริเวณเมืองโบราณยะรัง จังหวัดปัตตานี ได้ค้นพบโบราณวัตถุประเภทพระพิมพ์ที่มีรูปสตูปจำลอง และสตูปกะหรือสตูปจำลองขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก จากการศึกษารูปแบบทางศิลปะพบว่าสตูปจำลองดังกล่าวเป็นสตูปแบบคุปตะมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 11² (น. ณ ปากน้ำ, 2537 : 267-286) แสดงให้เห็นว่าตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา หรือก่อนหน้านั้นพื้นที่บริเวณจังหวัดปัตตานีและใกล้เคียงมีการนับถือศาสนาพุทธแล้ว ซึ่งจากการพบพระพิมพ์ลักษณะดังกล่าวรวมไปถึงสตูปจำลองเป็นจำนวนมากนี้ ทำให้มีการสันนิษฐานกันว่าเป็นการสร้างตามแนวความคิดในหลักธรรมของพุทธศาสนานิกายเจติยวาท ซึ่งแยกออกมาจากนิกายมหาสังฆิกะอีกทีหนึ่ง บทความนี้จะกล่าวถึงที่มาของนิกายเจติยวาทว่ามีความเป็นมาอย่างไร มี

ลักษณะคำสอนเช่นไร เพื่อที่จะสามารถเข้าใจถึงรูปแบบการนับถือศาสนาของปัตตานีในอดีตได้มากยิ่งขึ้น

หลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วประมาณ 3 เดือน และเนื่องจากมิได้ทรงแต่งตั้งให้ผู้ใดเป็นศาสดาแทน แต่ทรงให้ยึดถือ “พระธรรมและพระวินัย” เป็นหลักในการปฏิบัติ ดังนั้นจึงได้มีการประชุมทำสังคายนาขึ้น เรียกว่า การสังคายนาครั้งที่ 1 กระทำกันที่กรุงราชคฤห์ ในการทำสังคายนาครั้งนี้ พระมหากัสสปะเถระผู้เป็นประธานในที่ประชุม เสนอว่าไม่ควรมีการตัดทอนสิกขาบทใดๆ ทั้งสิ้น ให้คงรักษาไว้ดังเดิมที่ประชุมลงมติเป็นเอกฉันท์

การทำสังคายนาครั้งที่ 2 กระทำกันขึ้นที่เมืองไพศาลี หลังจากการประชุมสังคายนา 100 ปี เนื่องจากพระภิกษุพวกหนึ่งที่เรียกว่า พวกวัชชีบุตรแห่งเมืองเวสาลีมีการปฏิบัติข้อวัตรไม่ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติ 10 ประการ โดยให้เหตุผลว่า เมื่อครั้งประชุมสังคายนาในที่ประชุมมีอาจตกลงกันได้ว่า สิกขาบทใดสำคัญ สิกขาบทใดไม่สำคัญ แต่บัดนี้ทราบแล้วจึงขอเสนอให้ที่ประชุมเพิกถอนสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ 10 ข้อนั้นเสีย เพื่อให้เป็นไปตามพระปัจฉิมโอวาทของพระพุทธองค์ที่ว่า ให้อ่อนสขง์อ่อนสิกขาบทเล็กน้อยได้ตามลำดับ ในที่ประชุมครั้งนี้ พระภิกษุที่เห็นชอบด้วยก็มี ส่วนที่คัดค้านก็มี เมื่อมีการยึดถือพระวินัยที่แตกต่างกันจึงเกิด

¹ นักวิชาการอุดมศึกษา สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย โดยคณะสงฆ์ที่ยังคงถือตามพระ
เถรพุทธสาวกที่ได้กระทำสังคายนาไว้ (ปฐมสังคายนา)
เรียกว่า ฝ่ายสถวีรวาท (มติของสงฆ์ผู้ใหญ่) ซึ่งภายหลัง
กลายเป็นแม่บทของนิกายเถรวาท ส่วนพระสงฆ์อีก
คณะหนึ่งให้เห็นควรให้เพิกถอนสิกขาบท 10 ประการ
นั้นเรียกตนเองว่า มหาสังฆิกะ หมายถึงคณะสงฆ์ส่วน
ใหญ่นั้นเอง (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2525 : 79)

พระพิมพ์รูปพระพุทธรูปเจ้าประกับขัดสมาธิราบ ขนานด้วยสฤป
จำลองฐานสูง ที่มาของภาพ : เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 10/
2535 เรื่อง "การสำรวจโบราณสถานเมืองยะรัง"

การแตกแยกในหมู่พระสงฆ์จึงเกิดขึ้นตั้งแต่
บัดนั้นและดำเนินต่อมา ดังจะเห็นได้จากการประชุม
สังคายนาครั้งที่ 3 ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชในราว
พุทธศตวรรษที่ 3 ซึ่งปรากฏว่าพระพุทธศาสนาได้
แตกแยกออกไปถึง 18-20 นิกาย โดยนิกายเหล่านี้แยก
ออกมาจากนิกายสถวีรวาท (เถรวาท) และนิกายมหา
สังฆิกะ ความแตกต่างของ 2 นิกายนี้ ส่วนใหญ่เกี่ยว
กับเรื่องพระพุทธรูปลักษณะมากกว่าพระธรรม ฝ่าย
เถรวาทนั้นถือว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงโปรดเวไนยสัตว์ใน
ลักษณะที่พระองค์มีพระกายเป็นมนุษย์ทุกประการ ส่วน
ฝ่ายมหาสังฆิกะนั้นมีความเห็นแย้งว่า พระพุทธรูปเจ้า
ไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา แต่มีกายทิพย์และแสดงองค์เป็น
มนุษย์โดยมาหาเพื่อช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ ความเห็น
ของนิกายมหาสังฆิกะนี้ได้สืบทอดกันมาในนิกาย
มหายานนั่นเอง (ผาสุก อินทรารุช, 2543 : 2)

นิกายมหาสังฆิกะนี้รับหลักธรรมที่สำคัญของ
พุทธศาสนาเช่นเดียวกับนิกายเถรวาท คือ อริยสัจ 4,
อริยมรรค 8, อนัตตา (ความไม่มีตัวตน) เป็นต้น

ส่วนที่ต่างจากฝ่ายเถรวาทคือ ถือว่าพระพุทธรูปเจ้าไม่ใช่
มนุษย์ธรรมดา แต่เป็นโลกุตตระ (อยู่นเหนือโลก) พ้นจาก
กิเลสทั้งปวง พระองค์ทรงอยู่ในโลกโดยไม่แปดเปื้อน
การดำรงพระชนม์ชีพและอานูภาพของพระองค์ไม่มีที่
สิ้นสุด (อนันตกาล) ไม่หลับไม่ฝัน มีสติควบคุมพระองค์
อยู่ในสมาธิเสมอและทราบทุกอย่าง ทรงมีอยู่โดยไม่มี
ขอบเขต เพื่อโปรดสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ คิดที่ว่า
พระพุทธรูปเจ้าเป็นโลกุตตระนี้ เป็นบ่อเกิดความคิดเรื่อง
พระโพธิสัตว์ในเวลาต่อมา

พระพิมพ์รูปพระพุทธรูปเจ้าประกับขัดสมาธิราบปิกมาสน์ใต้ต้นโพธิ์ มี
สฤปขนานข้างตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมลดหลั่นกันหลายชั้นพบที่เขากะลุ
จ.เพ็ทลุง อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 ที่มาของภาพ : สารานุกรม
ภาคใต้ เล่ม 10

พระพิมพ์รูปสฤปจำลองเดี่ยว ฐานเตี้ย องค์ระฆังทรงโอคว่ำ มี
บัลลังก์เหลี่ยมและฉัตรวงสี่ชั้นกับหลายชั้น

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า มีนิกายย่อยๆ ที่แตกแยก
ออกมาจากนิกายมหาสังฆิกะและนิกายเถรวาทอีกมาก
หนึ่งในนั้นคือนิกายเจติยะ (หรือเจตยกะ Chaitayaka)
อันเป็นนิกายที่แยกออกมาจากนิกายมหาสังฆิกะ
ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 5 ที่เมืองอันธระ (Andra)

และขยายขึ้นไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ จนถึงหุบเขาโคทาวารี นิกายนี้เชื่อในเรื่องโลกุตระสภาวะของพระพุทธเจ้า (สภาวะการอยู่เหนือโลก) และเชื่อเลยไปถึงว่าพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นก็เป็นโลกุตระด้วย การตรัสรู้เป็นสิ่งที่ดีงามก่อนแล้ว ในการสร้างสิ่งบูชา นิกายเจดีย์จะเน้นการสร้างมหาเจดีย์และการบูชาเจดีย์ว่าเป็นบ่อเกิดแห่งบุญกุศลอันยิ่งใหญ่

ด้วยหลักธรรมคำสอนที่สำคัญข้อหนึ่งของนิกายเจดีย์ เมื่อมีการค้นพบโบราณวัตถุประเภทพระพิมพ์ที่มีรูปสลุปจำลองอยู่ภายใน หรือเป็นรูปพระศากยมุนีเคียงข้างด้วยสลุป หรือตัวสลุปแกะ (สลุปน้อย) เป็น

จำนวนมาก ในพื้นที่บริเวณจังหวัดยะลา จังหวัดพัทลุง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เมืองโบราณยะรัง จังหวัดปัตตานี ได้พบสลุปแกะและพระพิมพ์จำนวนมากใต้พื้นโบราณสถาน ทำให้มีการสันนิษฐานว่า ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา หรืออาจจะก่อนหน้านั้น บริเวณพื้นที่ ดังกล่าวมีการนับถือศาสนาพุทธนิกายเจดีย์วาทมีการนำสลุปจำลองมาบูชา หรือนำมาใช้ในการประกอบกิจพิธี ส่วนพระพิมพ์ดินดิบนั้น สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์อันเป็นหนทางบุญให้แก่ผู้มรณภาพเท่านั้น มิได้สร้างขึ้นเพื่อการสืบอายุพุทธศาสนาแต่อย่างใด (พรทิพย์ พันธุ์โกวิท และภักดิ์ อยู่คงดี, 2540 : 97.)

เชิงอรรถ

พระวินัยบัญญัติ 10 ประการ ที่พวกวัชชีบุตรเห็นว่าเป็นข้อห้ามเล็กน้อยที่สามารถถือปฏิบัติได้

1. ห้ามภิกษุรับซึ่งเงินทอง หรือยินดีให้มีผู้เก็บทองและเงินไว้เพื่อตน
2. ห้ามฉันอาหารเป็นครั้งที่ 2 อีก หลังจากทีฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว
3. ห้ามฉันอาหารตั้งแต่เที่ยงไปแล้ว
4. ห้ามภิกษุสะสมเกลือ เพื่อไปใส่เวลาฉันอาหารในวันต่อไป
5. ห้ามภิกษุทำอุโบสถในวัดกำหนดเสมอเหมือนกันมากกว่าหนึ่งครั้งในวันเดียวกัน
6. ห้ามภิกษุฉันน้ำหมัก แต่ยังไม่เป็นสุรามันเมา
7. ห้ามภิกษุเพิกเฉยต่อการบอกลาสงฆ์ก่อนการทำอุโบสถ
8. ห้ามภิกษุซึ่งปฏิบัติผิดกฎ ตามที่อุปัชฌาย์อาจารย์ปฏิบัติกันมาก่อน
9. ห้ามภิกษุใช้สันดัด (ผ้าปูนั่ง) ที่เย็บตะเข็บไม่เรียบร้อย
10. ห้ามฉันโครส 5 อย่าง (ได้แก่ นมสด นมข้น ฝรั่ง (Buttermilk) เนยข้น เนยใส) ในเวลาวิกาล

บรรณานุกรม

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. 2525. หลักพุทธศาสนา : เถรวาท-มหายาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น. ๗๒-๗๓. ๒๕๓๗. ศิลปะโบราณไทยสยาม. กรุงเทพฯ : ด้านสหราชอาณาจักร.

ผาสุข อินทรารุช. 2543. พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย.

พรทิพย์ พันธุ์โกวิท และภักดิ์ อยู่คงดี. 2540. "โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดแต่งโบราณสถานบ้านจาละ กลุ่มเมืองโบราณยะรัง จ.ปัตตานี". ศิลปากร, 40(4), 97.

พิธียะ ไกรฤกษ์. 2544. อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่ม 1 ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 19. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.